

ISSN 2076–1554

Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ВГО Українська академія наук

Видавництво «Гілея»

 Гілея

Науковий вісник

Випуск 152 (№ 1)

Київ – 2020

Збірник засновано 2004 року. Вихід з друку – щомісячно**Фахове видання**

**з філософських, політичних наук затверджено наказом Міністерства освіти і науки України
№ 747 від 13 липня 2015 р., з історичних наук наказом МОН України № 1328 від 21 грудня 2015 р.**

Свідцтво про державну реєстрацію друкованого засобу
масової інформації: серія КВ № 22632-12532ПП від 24 квітня 2017 року

Друкуються за рішенням:

Вченої ради Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
(протокол № 06 від 30 січня 2020 р.)

Збірник входить до міжнародних баз

Google Scholar; Index Copernicus (Польща); EBSCO Publishing, Inc. (USA); SIS (Scientific Indexing Services) (USA); InfoBase Index (Індія).

Шеф – редактор:

Андрущенко В. П.,
д-р філос. наук, проф., член – кор. НАН України,
акад. НАПН України
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

Головний редактор:

Вашкевич В. М.,
д-р філос. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

Співредактори:

Кивлюк О. П., д-р філос. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Муляр В. І.,
д-р філос. наук, проф. (Україна, Житомир)

Редакційна рада:

Андрущенко В. П., д-р філос. наук, проф.,
член – кор. НАН України, акад. НАПН України
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Вашкевич В. М., д-р філос. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Зеленков А. І., д-р філос. наук, проф. (Білорусь, Мінськ)
Колесник В. Ф., д-р іст. наук, проф.,
член-кор. НАН України (Україна, Київ)
Мирзаханян Р., д-р іст. наук, проф. (Арменія, Єреван)
Михальченко М. І., д-р філос. наук, проф.,
член – кор. НАН України (Україна, Київ)
Рафальський О. О., д-р іст. наук, проф. (Україна, Київ)
Савельєв В. Л., д-р іст. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Солдатенко В. Ф., д-р іст. наук, проф.,
член-кор. НАН України (Україна, Київ)
Стенико М. Т., д-р філос. наук, проф. (Україна, Київ)

Редакційна колегія з історичних наук:

Войцехівська І. Н., д-р іст. наук, проф. (Україна, Київ)
Дробот І. І., д-р іст. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Журба М. А., д-р іст. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Лазько Г. Г., д-р іст. наук, проф. (Білорусь, Гомель)
Лисак В. Ф., д-р іст. наук, проф. (Україна, Маріуполь)
Мезга М. М., д-р іст. наук, проф. (Білорусь, Гомель)
Михайлюк В. П., д-р іст. наук, проф. (Україна, Старобільськ)
Стоян Т. А., д-р іст. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Сушко О. О., д-р іст. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

Чернега Л. М., д-р іст. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Шаповал Ю. І., д-р іст. наук, проф. (Україна, Київ)

Редакційна колегія з філософських наук:

Абасов А. С., д-р філос. наук, проф. (Азербайджан, Баку)
Базалук О. О., д-р філос. наук, проф. (Україна, Київ)
Бех В. П., д-р філос. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Воронкова В. Г., д-р філос. наук, проф. (Україна, Запоріжжя)
Герасимова Е. М., д-р філос. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Гарбар Г. А., д-р філос. наук, проф. (Україна, Миколаїв)
Дзвінчук Д. І., д-р філос. наук, проф. (Україна, Івано-Франківськ)
Жадько В. О., д-р філос. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Жижко Т. А., д-р філос. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Куденал С. В., д-р філос. наук, проф. (Україна, Полтава)
Миколайчук А., д-р хабілітований, проф. (Польща, Познань)
Онїпко О. Ф., д-р техн. наук, проф. (Україна, Київ)
Свириденко Д. Б., д-р філос. наук, доц.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Терещицький С. О., д-р філос. наук, доц.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Тецлав С., д-р філос. наук, проф. (Польща, Бидгощ)
Халамендик В. Б., д-р філос. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Яшанов С. М., д-р пед. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

Редакційна колегія з політичних наук:

Андрусиниш Б. І., д-р іст. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Андрюкайтене Р., д-р PhD соціальних наук (менеджмент),
(Литва, Маріямполь)
Бабкіна О. В., д-р політ. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Балабанов К. В., д-р політ. наук, проф. (Україна, Маріуполь)
Варзар І. М., д-р політ. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Васильчук Є. О., д-р політ. наук, доц. (Україна, Черкаси)
Войналович В. А., д-р політ. наук, проф. (Україна, Київ)
Іванов М. С., д-р політ. наук, проф. (Україна, Миколаїв)
Картунов О. В., д-р політ. наук, проф. (Україна, Київ)
Кізіма С. А., д-р політ. наук, проф. (Білорусь, Мінськ)
Котигоренко В. О., д-р політ. наук, проф. (Україна, Київ)
Крась І., д-р хабілітований, проф. (Польща, Ченстохов)
Ляпина С. В., д-р соц. наук, проф. (Білорусь, Мінськ)
Макаренко Л. Л., д-р пед. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Остапенко М. А., д-р політ. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Римаренко С. Ю., д-р політ. наук, проф. (Україна, Київ)
Срогошу Т., д-р хабілітований, проф. (Польща, Ченстохов)

Гілея: науковий вісник. – К. : «Видавництво «Гілея», 2020. – Вип. 152 (№ 1). – 271 с.

Концепція збірника базується на багатоплановому науковому висвітленні проблем сучасної науки в умах полікультурного глобалізаційного суспільства. Основні рубрики охоплюють галузі історичних, філософських та політичних наук. Розрахований на фахівців гуманітарних та соціально-політичних наук.

УДК 159.9.019.4

**АРХЕТИП ЯК ПРЕДМЕТ ДОСЛІДЖЕНЬ
У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ
ГУМАНІТАРИСТИЦІ****THE ARCHETYPE AS A SUBJECT TO RESEARCH
IN MODERN UKRAINIAN HUMANITIES****Макарова А. О.,**

кандидат філософських наук, доцент,
докторантка кафедри філософії та політології,
Житомирський державного педагогічного
університету імені Івана Франка
(Житомир, Україна),
e-mail: Makarova_AO@ukr.net,
<https://orcid.org/0000-0001-7270-0135>

Makarova A. O.,

Ph.D., associate professor, doctoral candidate of
philosophy and political science, Zhytomyr State
Pedagogical University named after Ivan Franko
(Zhytomyr, Ukraine),
e-mail: Makarova_AO@ukr.net,
<https://orcid.org/0000-0001-7270-0135>

У статті здійснено огляд джерельної бази з тематики архетипу, що стала особливо популярною як предмет наукового аналізу у сфері українських гуманітарних досліджень протягом останніх десятиліть. Серед таких - дослідження з філософії, культурології, філології, психології, державного управління, екології, політології, мистецтвознавства, українознавства тощо. Очевидно, що даний концепт дозволяє дослідникам інтегрувати знання про особистість та культурні, соціальні, суспільні явища; здійснювати аналіз різноманітних процесів буття. За результатами дослідницької роботи у цих галузях за останнє десятиліття видано численні статті, монографії, дисертації, проводяться науково-практичні заходи. Огляд та бібліографічний опис деяких з них пропонується у статті як допомога досліднику теми архетипу в завданні пошуку інформації. Тематично стаття розділена на блоки, в яких праці систематизовано за окремим принципом: огляд дефініцій архетипу; зв'язок дефініцій архетипу із дефініціями понять близького логічного кола; етнонаціональні аспекти; різновекторні дослідження; інформація про деякі наукові заходи з даної тематики. Зріз джерельної бази, проведений у статті, дозволяє стверджувати, що методологічний аналіз української культури крізь призму архетипового підходу є одним з найперспективніших напрямків сучасних гуманітарних досліджень в Україні.

Ключові слова: архетип, сучасна українська гуманітаристика, джерельна база, монографії, дисертації, статті.

The article provides an overview of the source base on archetype topics, which has become especially popular as a subject of scientific analysis in the field of Ukrainian humanitarian research over the last decades. These include studies in philosophy, cultural studies, philology, psychology, public administration, ecology, political science, art, Ukrainian studies and more. Obviously, this concept allows researchers to integrate knowledge about personality and cultural, social, social phenomena; to analyze the various processes of being. According to the results of the research work in these fields, numerous articles, monographs, theses have been published in the last decade, scientific and practical measures are being held. An overview and bibliographic description of some of them is offered in the article to assist the archetypal topic researcher in finding information. Thematically, the article is divided into blocks, in which the works are organized according to a separate principle: overview of archetype definitions; connection of definitions of archetype with definitions of concepts of close logical circle; ethno-national aspects; multi-vector studies; information about some of the scientific activities on the subject. The article shows that the methodological analysis of Ukrainian culture through the prism of the archetypal approach is one of the most promising areas of modern humanitarian research in Ukraine.

Keywords: archetype, modern Ukrainian humanities, source base, monographs, dissertations, articles.

Постановка проблеми. Людська свідомість здійснює самопізнання методом відшукання оптимальних мовних кодів, концептів, в яких зашифровано ключі до механізмів організації буття, а не

просто понять, в яких перелічено ознаки предметів. Чим глобальніший і глибинніший концепт, тим універсальніше коло охоплення ним змістів, тим зручніше будувати на його основі методологію пізнання світу. Така методологія володітиме ознаками міждисциплінарності, буде насичена різноманітними, проте спільнокореновими культурологічними акцентами, створюватиме директорію смислів, певну стійку логічну конструкцію. Одним з таких вдалих дослідницьких конструктів є концепт архетипу, який є універсальним засобом передачі смислів в багатьох гуманітарних галузях – психології, філософії, культурології, лінгвістиці, політології, теорії організації систем, менеджменті, суспільствознавстві в цілому. «Методологія базисного архетипового моделювання в науці (що у якості «фундаменту» уможлидного наукового моделювання передбачає формування наукового образу) та у мистецтві (що в якості «фундаменту» уможлидного художнього моделювання передбачає формування художнього образу) слугує одним з найбільш прогресивних на сучасному етапі методологічних підходів до вирішення нагальних завдань наукової та художньої діяльності, орієнтованої на конструювання нових наукових та художніх ідеалів, з одного боку, і принципово нових уможлидних наукових (наукового образу) та виражальних (художнього образу) моделей шляхом виявлення вихідних архетипів та їх подальшої інтерпретації і синтезу із врахуванням нових соціальних умов та досвіду – з іншої» - стверджує російська дослідниця І. Г. Михайлова у захищеній 2005 року дисертації на здобуття наукового ступеню доктора наук за спеціальністю 24.00.01 – теорія та історія культури [1]. Сучасні українські дослідники в повній мірі оцінили всі науковотвірчі можливості даного підходу. Протягом останніх десятиліть кількість досліджень, здійснених ними в різних галузях гуманітарного знання, базованих на концепті архетипу, зростає не лише кількісно, але і комплексно, що явно свідчить про актуальність подальших розробок в даній галузі. Особливо символічно, що 2019 року можна, умовно кажучи, відзначити столітній ювілей **юнгіанського концепту архетипу**, адже сам цей термін був **актуалізований** К. Г. Юнгом у 1919 році.

Аналіз наукових досліджень та публікацій. Один з перших, якщо не перший огляд таких здобутків вітчизняних дослідників було здійснено доктором філософських наук, професором, завідувачем кафедри філософії та релігієзнавства Національного університету «Києво-Могилянська академія» **Вадимом Менжуліним** у статті «Нові пригоди архетипів: спадщина Карла-Густава Юнга в інтерпретаціях українських дисертантів-філософів» [2]. Праця носить характер не просто бібліографічного, а критичного огляду і дає цінну інформацію не лише про сам зміст дисертацій, а й про можливі критичні зауваги, що виникають при їх обговоренні. Позиція автора з приводу активізації використання терміну «архетип» в різних контекстах схвальна: «чи варто взагалі розглядати, як інтерпретували Юнга дослідники, основною метою яких було не стільки автентичне та всебічне відтво-

рення його думок, скільки формування на ґрунті останніх своїх власних естетичних, філософсько-антропологічних, релігієзнавчих або соціально-філософських концепцій? Чи має сенс розглядати подібні факти використання як значущі приклади інтерпретації? На нашу думку, цілком можливо і навіть потрібно» [2, с. 145]. З цим продовжимо аналіз подальших подібних розробок, про які дають нам інформацію інші автори. Так, у 2011 році вийшла стаття тоді аспіранта Запорізького національного університету Ірини Процик «Архетип і символ: проблеми визначення та взаємодії», в якій вона по-перше, здійснює, огляд філософських уявлень про архетип, починаючи не від К. Г. Юнга, а від Платона, згадуючи далі представників різних гуманітарних дисциплін і парадигм як інтерпретаторів поняття «архетип», називаючи багато прізвищ і даючи посилання на праці дослідників (всього 41 джерело), що дозволяє нам віднести дану статтю до публікацій профілю нашої статті; по-друге, розкриває особливості архетипу, такі як невизначеність, багаточисельність, амбівалентність, поєднання універсально-міфологічного та специфічно-національного, конкретного, особистісного та глобально-культурного смислів [3, с. 371-373]. Серед авторів вказаних у списку літератури І. В. Процик – А. Амбіцька, І. Бетко, Г. Бійчук, Л. Богданова, О. Демчук, К. Дронь, М. Ільницький, С. Коршунова, М. Лановик, Ю. Писаренко, Т. Плахтій, О. Пономаренко, Н. Слухай, Т. Шестопалова [3, с. 376].

Присвячуючи свою статтю виключно розглядові дисертаційних досліджень і вказуючи, що ширший огляд теми досліджень українськими вченими теми архетипів було проведено раніше [2, с. 143], В. Менжулін надає нам наступний фактичний матеріал: «У період 1990-2004 рр. в Україні з'явилося якнайменше сім нових кандидатів філософських наук, у дисертаціях яких важливу роль грали залучення та тлумачення тих чи інших елементів вчення К. Г. Юнга... Безпосередньо юнгівському вченню присвячено три дисертації... у двох дисертаціях спадщина Юнга була одним з провідних джерел... Тематика ще двох дисертацій перегукується з юнгівською лише епізодично» [2, с. 144]. П'ять з цих дисертацій було захищено на базі Інституту філософії НАНУ ім. Г. Сковороди, одна – у Національному університеті ім. Т. Г. Шевченка та одна – у Таврійському національному університеті імені В. І. Вернадського. Безперечно, списки літератури, на якій базувалися дані дослідження, самі являються джерельними базами, вартими уваги в контексті завдання аналізу наукових досліджень та публікацій.

Метою статті є огляд джерельної бази дослідження архетипу в сучасній українській гуманітаристиці. Для орієнтування в можливостях і актуальних здобутках архетипового моделювання суспільних процесів в сучасній українській гуманітарній науці на даному етапі вже цілком можна систематизувати джерельну базу таких доробків, що допоможе дослідникам творчо опрацьовувати дану тематику і надалі. Ми наразі не беремося підраховувати, скільки ж саме дисертацій, моно-

графій чи статей з тематики архетипу вийшло до і після вказаного В. Менжуліним часу – нам здається актуальним і необхідним надати дані про саме їх існування, щоб, по-перше, показати, що українська гуманітаристика не лише існує, а й плідно й активно розвивається у руслі сучасних тенденцій; по-друге, показати розмаїтість і перспективність філософського аналізу суспільних явищ, здійсненого на основі базового методологічного орієнтиру «архетипу» як визнаного і усталеного в українській гуманітаристиці; і, по-третє, показати унікальність і оригінальність розробок тематики власне української культурної спадщини інструментами архетипового аналізу, що якісно відрізняє сучасну вітчизняну гуманітаристику від якісної зарубіжної, в тому числі російської джерельної бази дослідження архетипу.

Виклад основного матеріалу. У 2002 році, будучи одним з авторів Українського Філософського енциклопедичного словника, головний науковий співробітник Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України доктор філософських наук, професор Сергій Кримський визначає архетип як «наскрізні – символічні структури історії культури, асоціюють певний тематичний матеріал свідомого та підсвідомого функціонування людських цінностей» [4, с. 39], закріплюючи тим самим можливість поліфункціональності тлумачення архетипу, виводячи його з кола власне психологічної юрисдикції, запрошуючи його у авторитети світу гуманітарних досліджень людської свідомості. Легітимація поняття «архетип» як «універсального», про що свідчать багато дослідників (К. Г. Юнг, В. Бачинін, О. Гуцуляк, Н. Ковтун, Н. Медведєва [5], М. Попович, Н. Хамітов...) дозволяє відійти від вузького тлумачення архетипів як таких, що «у індивіда з'являються у сновидіннях і мареннях» [5, с. 4], конкретизувати і розкрити тезу про те, що «архетипи – типові думки, які виникають у суб'єкта під впливом успадкованого колективного несвідомого» [5, с. 5] чи «архетипи – вроджені ідеї чи сподади, які певною мірою сприяють сприйманню, спонукають до переживань та реагувань на події» [5, с. 6], і ствердити – цінність архетипу полягає в тому, що він «як структура, відповідна самості, повинен мати об'єднуючу силу для деякої кількості індивідів, яким притаманний сталий та цілісний світогляд» [5, с. 5]. «В широкому інформаційному дискурсі архетипами тепер називають універсальні способи організації індивідуального людського досвіду» – зазначає у статті «Архетипи – спільне в нашому житті (розпізнавання архетипів як шлях до унікальності» [6, с. 170] психолог і соціолог, доктор соціологічних наук, професор, головний науковий співробітник Інституту соціальної та політичної психології НАПН України Олена Донченко, яка є автором монографій «Архетипи соціального життя і політика: Глибинні регулятиви психополітичного повсякдення / О. А. Донченко, Ю. В. Романенко. — К.: Либідь, 2001. — 334 с.»; «Фрактальная психология. Доглубинные основания индивидуальной и социальной жизни / Е. А. Донченко. — К.: Знання, 2005. — 326 с.»; «Архетиповий менеджмент:

монографія / О. А. Донченко. — Кіровоград: ПВД ТОВ «Імекс ЛТД», 2012. — 261 с.».

Сучасні українські гуманітарні дослідження справді залучають дану категорію для розгляду і розв'язання проблем різних галузей – від філології (порівняльного мовознавства, лінгвістики) до сфери державного управління. «Ставлення вітчизняних вчених до концепції архетипів коливається в широкому діапазоні – від жорстко обумовленої позитивістською ідеологією та відповідним «вихованням» негоції або ж підозри-недовіри до безумовного і захопленого сприйняття в ролі останнього слова істини», - констатує у статті «Поняття архетипу в народній культурі» [7, с. 263] фонолог, фольклорист, літературознавець, редактор, перекладач, кандидат філологічних наук, доцент Наталія Лисюк, яка є між іншим автором двох монографій, що безпосередньо торкаються теми архетипу в його міфологічному аспекті («Сутність міфу та його функції» (2003), «Міфологічний хронотоп» (2006).

В сучасній українській гуманітаристиці є наразі достатньо статей, на які можна спертися у завданні дефініції поняття «архетип». До даної категорії праць належать передусім статті професора кафедри філософії Житомирського державного педагогічного університету імені І.Франка, доктора філософських наук Н. М. Ковтун «Архетип як історико-філософський феномен» [8] та «Архетип як інваріантна форма духовного життя», перу якої також належать багато інших статей та монографія «Структурно-функціональний аналіз архетипу культурного героя» [9]; І. В. Процик з Запорізького національного університету є автором ряду статей, зокрема, статті «Поняття архетипу в науковій літературі: генетико-теоретичний аспект» [Електронний ресурс; режим доступу: // http://web.znu.edu.ua/herald/issues/2009/fil_2009_2/056-67.pdf]; Т. В. Пуларія, кандидат культурології, доцент кафедри митної ідентифікації культурних цінностей та гуманітарної підготовки Академії митної служби України (м. Дніпропетровськ) є автором багатьох цінних статей з тематики архетипу, зокрема, «Архетип: к проблеме дефиниции в культурологии» // *Культура народов Причерноморья: Научный журнал.* – 2009. – № 176. – С. 215–219; статті «Сучасне осмислення поняття «архетип» у культурфілософському дискурсі» [10], що вийшла в 2016 році і в якій проаналізовано сучасні підходи до тлумачення поняття «архетип», оцінено доцільність розповсюдженого розширювального семантичного наповнення цього терміна у вітчизняній культурологічній практиці; В. О. Агеєва з Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова ставить у своїй статті «Архетип та його витлумачення від К. Г. Юнга-психоаналітика до лінгвокогнітивної сучасності» завдання «розкрити лінгвокогнітивну природу архетипу» [11, с.18]; аналогічне завдання вирішує Ю. М. Нідзельська з Житомирського державного університету імені Івана Франка у розвідках «Базові особливості в дослідженні архетипів і символів через призму сучасного мовознавства та лінгвокультурології» [12] та «До проблеми тракту-

вання сутностей архетипу та символу в світлі сучасної лінгвістичної науки». С. В. Бичатін назвав свою статтю «Символи та міфи. Культурологічна концепція К.Юнга» (// *Людина і світ.* – 2002. – № 1. – С. 60-652); архетип і ментальність через призму історії досліджують Михайло Юрій та Леся Алексієвець (Електронний ресурс; режим доступу // http://shron1.chtyvo.org.ua/Yurii_Mykhailo/Arkhetyp_i_mentalnist_cherez_pryzmu_istorii.pdf).

Одним з напрямків роботи українських дослідників є також розмежування поняття «архетип» та інших понять, які в ході аналітичних міркувань пов'язуються із ним. Так, промовистими є назви статті «Співвідношення поняття «Символ» із суміжними поняттями «архетип» та «концепт»: точки зору та відмінності» К. О. Панасенко з Херсонського державного університету, написаної під керівництвом доктора філологічних наук, професора В. В. Демецької (Панасенко К. О. (2015) *Співвідношення поняття «символ» із суміжними поняттями «архетип» та «концепт»: точки дотику та відмінності.* Сучасні філологічні дослідження та навчання іноземної мови в контексті міжкультурної комунікації., Електронний ресурс; режим доступу // <http://eprints.zu.edu.ua/19037/>); одна з численних вагомих праць доктора психологічних наук, професора кафедри психології МНУ ім. В. О. Сухомлинського М. Л. Дідуха називається «Категоризація поняття етнічного архетипу та проблема його відмежування від етнічного стереотипу» [13]; кандидат культурології, доцент кафедри культурології та культурно-мистецьких проєктів Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв Л. С. Гоц називає свою статтю «Архетип і архетипний образ: проблеми термінології у дослідженнях культури» [14], Т. В. Пуларія розглядає «Архетип, міф, символ: до співвідношення понять»; Л. І. Белехова розмежовує «Архетип, архетипний смисл, архетипний образ у лінгвокогнітивному висвітленні» [15] тощо. Існує і зворотна практика конструювання нових методологічних концептів на основі бази «архетип». Промовистим прикладом дослідницької жаги до творення нових понять на базі поняття «архетипу» є кандидатська дисертація зі спеціальності 09.00.03. – соціальна філософія та філософія історії (Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. — О., 2002.) В. Е. Закревського «Архетип досконалої людини як феномен суспільної свідомості», в якій він так пояснює дане понятійне утворення: «При подальшій розробці понятійного визначення інваріантного духовно-морального ментального конструкту, який трансформується під час рефлексування філософами та вченими, була використана методика семантичного синтезу категорій. Для позначення поняття “образ досконалої людини” був застосований термін “архетип” з необхідною заміною тут першого кореня «архе» - на корінь «арте», який був запозичений з терміну “артефакт”, де корінь «арт» - лат. ars – ремесло, мистецтво, майстерність. У результаті запозичений з назви першого розділу даної роботи термін “образ” ми змінили на “артетип” [16].

Власне суспільствознавчою та соціологічною орієнтованістю відзначаються доробки, в яких розглядаються етнонаціональні аспекти – архетип береться вже не як цілком абстрактний, універсальний чи «загальнолюдський», кроскультурний «зразок» (М. Л. Дідух [13, с. 23]), а як показник унікальності, особливості, істотної різниці соціальних процесів у певних сегментах глобальної культури, зокрема, етнічних. Так, О. А. Вовченко, аспірант Національного інституту стратегічних досліджень, м. Київ у 2016 році публікує у журналі *Virtus*, що виходить в м. Торонто, Канада, статтю «Автентичні етнонаціональні архетипи як фактор забезпечення гуманітарної безпеки держави», в якій виявлено та описано особливості, специфіку впливу архетипів на самоідентифікацію етносу та безпеку нації; охарактеризовано стан національної безпеки в контексті дослідження архетиповості українського суспільства та його суперечливої взаємодії з модернізаційними процесами в умовах глобалізації. Можемо в цьому контексті назвати такі роботи як «Ідентифікатори повсякденної активності особистості як прояви архетипової етнічної поведінки» (О. Жорнова. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Niz/20078/gornova.htm); «Архетип як чинник національної єдності народу» (С. Софійчук // Політичний вісник. – 2012. – №4. – С. 16-23» тощо. М. Ю. Северинова, кандидат мистецтвознавства, доцент Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського є автором статті «Значення та роль архетипів у етнонаціональній культурі», де досліджується «архетип» як універсальна базисна константа етнонаціональної культури з погляду загальнолюдських соціокультурних цінностей та підкреслюється певна розбіжність між національними архетипами як універсальними національної культури та універсальними архетипами культури з погляду їх співіснування [17]. Інтегральною є праця професора кафедри філософії Сумського державного педагогічного інституту ім. А. С. Макаренка О. П. Бойко «Соцієтальність та архетип як умови цілісності цивілізації» (Світлогляд – Філософія – Релігія: зб. наук. праць. – Вип. 9. - Суми: «Світ друку», 2015. – С. 141–152.).

Дуже цікавими є розробки, в яких соціологічний аспект представлено проєкціями політичного плану, наприклад, стаття доктора філософських наук, професора В. Ребкала та доктора державного управління В. Козакова «Архетип як ключовий елемент становлення та розвитку національної свідомості державного службовця» [18], стаття доцента кафедри політології Національного Університету Києво-Могилянська Академія Л. Й. Зубрицької «Активізація міфу у період кризи: особливості міфологем «війни» та «героя» / Л. Й. Зубрицька // Наукові записки НаУКМА. Політичні науки. - 2016. - Т. 186. - С. 72-76. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAp_2016_186_14». А. А. Кравченко, доктор філософських наук, професор Київського національного торговельно-економічного університету, сферою наукових інтересів якої є дослідження у сфері філософії освіти, історії Украї-

ни, історії української культури, предметом свого дослідження, здійсненого на засадах соціально-філософського аналізу, обирає Архетип Вчителя, продовживши освітні студії Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова [19]. Зближення освітньої і філософської проблематики з проблематикою архетипу ілюструє матеріал Наталії Семергей, що вийшов у 2019 році. Іншим напрямом трансформації дослідницького інтересу до концепту «архетип» є екологічний вектор – зокрема, у філософському альманасі Інституту філософії НАН України ім. Г. Сковороди «Мультиверсум» у 2006 році було представлено статтю здобувача Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова В. Г. Хілько [20]. В. В. Лучанська, кандидат педагогічних наук, докторант Київського національного Університету культури і мистецтв є автором статті «Архетипи єдності людини і природи – основа екології культури в інформаційному суспільстві» (Електронний ресурс <http://www.stattionline.org.ua/obraz/33/2046-archetipi-yednosti-lyudini-i-prirodi-osnova-ekologiy%D1%97-kulturi-v-informacijnomu-suspilstvi.html>). Цікавим є поєднання дослідження архетипу та архітектури (Шубович С. О. Архітектурна композиція в світлі міфопоетики: Автореф. дис... д-ра архіт.: 18.00.01 / С. О. Шубович; Харк. держ. техн. ун-т буд-ва та архіт. — Х., 1999. — 34 с.) та архетипу і музики (Рочняк О. В. Міф та музика як структуротвірний компонент культури: автореф. дис... канд. філософ. наук: 09.00.04 / О. В. Рочняк; Тавр. нац. ун-т ім. В. І. Вернадського. — Сімф., 2008. — 20 с.). У сфері маркетингу та менеджменту, дослідження сучасних комунікативних практик поняття архетипу також знайшло застосування. Так, Т. Нечипорук є автором статті «Використання архетипів в сучасній телевізійній рекламі» / Т. Нечипорук (// Наук. зап. Сер. Культура і соціальні комунікації / Нац. ун-т «Острозька академія». – Острог, 2009. – Вип. 1. – С. 120-128).

За браком обсягу ми не називатимемо наукові події та фундації, присвячені розглядові архетипу, хоча вони існують, і маємо надію, існуватимуть надалі. Згадаємо лише про теоретико-методологічний семінар за міжнародною участю «Архетипіка і державне управління: громадська самоорганізація, соціальна мобільність, суспільна інтеграція», за результатами якого видається з 2013 р. збірник праць [21] – його організаторами є Національна академія державного управління при Президентові України, Центральний європейський університет та Українська школа архетипіки (сайт кафедри державної служби та кадрової політики і [http://academy.gov.ua/personnel/?lang=ukr&filtername=&filterautor=&filtertipid=\(13\)&tip=dop&page=78&tipn=library](http://academy.gov.ua/personnel/?lang=ukr&filtername=&filterautor=&filtertipid=(13)&tip=dop&page=78&tipn=library)). 29 листопада 2018 року в Національній бібліотеці України імені Ярослава Мудрого відбувся творчий вечір Української школи архетипіки «Юнганський квест» за ініціативи Української школи архетипіки Національної академії державного управління при Президентові України та Відділу університетського і наукового співробітництва Посольства Франції в Україні. Вечір був присвячений 10- річчю Україн-

ської школи архетипіки, 100-річчю розповсюдження ідей Карла Юнга, 70-річчю засновника УША, професора Едуарда Афоніна (сайт Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, <http://nlu.org.ua/event.php?id=1091>). У 2019 році кафедра публічної політики та політичної аналітики Національної академії державного управління при Президентові України і кафедра адміністративного та фінансового менеджменту Національного університету «Львівська політехніка» запросили науковців до участі у щорічних наукових заходах Української школи архетипіки – X Міжнародному теоретико-методологічному семінарі та VII Міжнародному конкурсі молодих науковців за темою: «Архетипіка і публічне управління: стратегії сталого розвитку в умовах цивілізаційних зрушень» (сайт Львівська політехніка Портал можливостей <http://lp.edu.ua/opportunities/2019/mizhnarodnyy-teoretyko-metodologichnyy-seminar-ta-vii-mizhnarodnyy-konkurs>). Багато доповідей виголошуються на конференціях, такі як, наприклад, доповідь «Архетипи української нації та розвиток цілісної освіти» [22] кандидата медичних наук, доцента Української медичної стоматологічної академії (м. Полтава) Наталії Семергей. 20 листопада 2019 року нею на засіданні студентської наукової групи кафедри філософії і суспільних наук було проведено міні-лекцію про «Роль архетипів у витку національної ідентичності українців в імперську добу», де аналізувались в тому числі і «дослідження новітньої українознавчої науки про місце та роль архетипів української ментальності в генезі національно-культурного відродження» [23]. Наразі тема архетипів є важливою на сьогоднішній день темою наукових досліджень кафедр і підрозділів інститутів та університетів. Так, архетипи традиційних аграрних суспільств — один із напрямків дослідження, яке проводиться під керівництвом завідувачки кафедри історико-філософських дисциплін О. В. Борисової в Луганському національному аграрному університеті. (сайт Луганського національного аграрного університету, наукової роботи кафедри філософії Житомирського державного педагогічного університету імені Івана Франка. А публікацію «Український національний архетип» на порталі Texty.org.ua переглянула на момент підготовки цього матеріалу 32 241 людина [24].

Висновки. Отже, дослідження теми архетипу у поєднанні із дослідженнями соціального плану і особливо, дослідженнями етнокультури українського народу, є трендом сучасної української гуманітаристики, її актуальним теперішнім і перспективним майбутнім. Як зазначає М.Ю.Северінова, «продовжуючи роздуми С.Кримського, потрібно зазначити, що саме у наш суперечний час, коли нав'язуються певні догми, посилюється інтерес до розуміння національного менталітету та його складових (національного характеру, ідеї, ідентичності) через глибинні архетипи, які посідають у колективному позасвідомому. Адже тоді «архетип» виступає не просто як абстрактна величина та предмет певного теоретизування, а як втілення «колективного досвіду народу» [17].

Список використаних джерел

1. Михайлова Ирина Геннадьевна. Значение взаимодействия идеалов и архетипов в конституировании новых художественных стилей в переходные эпохи социокультурной эволюции. Специальность 24.00.01 – теория и история культуры. Автореферат диссертации на соискание учёной степени доктора философских наук. – Санкт-Петербург, 2005. -
2. Менжулін В. Нові пригоди архетипів: спадщина Карла Юнга в інтерпретаціях українських дисертантів-філософів // Актуальні проблеми духовності. Збірка наукових праць.– Кривий Ріг, 2005. – С.111-128.
3. Процик І. В. Архетип і символ: проблеми визначення та взаємодії // Актуальні проблеми слов'янської філології. – 2011. – Випуск XXIV. – Частина 2. – С.368-377.
4. Кримський С.Архетип // Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди; [редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та ін.]. – Київ: Абрис, 2002. – VI, 742 с. – С.39.
5. Медведєва Н. В. Теорія архетипів К. Г. Юнга та дослідження творчого сприймання / Н. В. Медведєва // Symbolican archetypes in culture and social relations: material of the IV international scientific conference on March 5-6, 2014. – Prague: Vedeckovy davatelske centrum «Sociosfera-CZ». – С. 21-30. [Електронний ресурс]: режим доступу: // <http://lib.iitta.gov.ua/7567/1/K-03.05.14-Medvedeva%20N.V.%D0%AE%D0%BD%D0%B3.pdf>
6. Олена Донченко. Архетипи – спільне в нашому житті (розпізнавання архетипів як шлях до унікальності) // Психологія особистості. 2011. № 1 (2). – С.170-181.
7. Наталя Лисюк. Поняття архетипу в народній культурі // Дух і літера. - № 7-8. – С.262-276. [Електронний ресурс]: режим доступу: // http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/5540/Lysyuk_ponyattya_arkhetypu.pdf?sequence=1&isAllowed=y
8. Ковтун Н. М. Архетип як історико-філософський феномен // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2007. - № 32. - Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. – С.8-12.
9. Ковтун Н. М. Структурно-функціональний аналіз архетипу культурного героя / Наталя Ковтун. — Житомир: Видавель Євенок О. О., 2018. — 182 с.
10. Пуларія Т. Сучасне осмислення поняття «архетип» у культурі філософському дискурсі // Філософія. Культура. Життя; 2016 / 43. – С.158-166.
11. Агєєва В. О. Архетип та його витлумачення від К. Г. Юнга – психоаналітика до лінгвокогнітивної сучасності / В. О. Агєєва // Сучасні дослідження з іноземної філології. - 2013. - Вип. 11. - С. 18-26.
12. Нідзельська Ю. М. Базові особливості в дослідженні архетипів і символів через призму сучасного мовознавства та лінгвокультурології / Ю. М. Нідзельська // Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. - 2018. - Т. 29(68), № 1. - С. 25-29.
13. Дідух М. Л. Категоризація поняття етнічного архетипу та проблема його відмежування від етнічного стереотипу / М. Л. Дідух. // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. - 2011. - Вип. 4. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadsps_2011_4_32
14. Гоц Л. С. Архетип і архетипний образ: проблем термінології у дослідженнях культури // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв № 4'2017 - С.52-57.
15. Белехова Л. І. Архетип, архетипний смисл, архетипний образ у лінгвокогнітивному висвітленні (на матеріалі віршованих текстів американської поезії) / Л. І. Белехова // Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Сер.: Філологічні науки (мовознавство). - 2015. - № 3. - С. 6-16.
16. Закревський В. Е. Архетип досконалої людини як феномен суспільної свідомості: Автореф. дис... канд. філос. наук: 09.00.03 / В. Е. Закревський; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. — О., 2002. — 19 с.

17. Северинова М. Ю. Значення та роль архетипів у етнонаціональній культурі // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, 2013. – № 2, Том 1. – С.124-128.

18. Ребкало В. Архетип як ключовий елемент становлення та розвитку національної свідомості державного службовця / В. Ребкало, В. Козаков // Публічне управління: теорія та практика. - 2013. - Спец. вип. - С. 245-251.

19. Кравченко А. А. Архетип учителя: ідея, образ, відповідальність: монографія / А. А. Кравченко; Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова, Мін-во освіти і науки України. – Львів: Вид-во “Ліга-Прес”, 2013. – 421 с.

20. Хілько В. Г. Екологічна культура – новий архетип сприйняття людиною природного середовища // Мультиверсум. Філософський альманах. – К.: Центр духовної культури, 2006. - № 58.

21. «Архетипіка і державне управління: громадська самоорганізація, соціальна мобільність, суспільна інтеграція Текст: зб. наук. праць переможців і кращих авторів Третього міжнародного конкурсу молодих учених; 30 квітня 2015 р., Ужгород – Скалиця / за наук. ред. Е. А. Афоніна, Г. Л. Рябцева. – К.: Психея, 2015. – 84 с.

22. Семергей Наталія. Архетипи української нації та розвиток цільної освіти // Київські філософські студії-2019. Матеріали наукової конференції (м. Київ, 16-17 травня 2019 р.): тези доповідей / за заг. ред. проф. Р. О. Додонова. – Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2019. – 422 - с. С.323-325.

23. Роль архетипів української ментальності. Матеріал з сайту Української медичної стоматологічної академії [Електронний ресурс] / режим доступу: // <https://www.umsa.edu.ua/news/rol-arhetipiv-ukrayinskoji-mentalnosti>

24. Портал Тексти.org.ua [Електронний ресурс] / режим доступу: // http://texty.org.ua/pg/blog/pberest/read/54522/Ukrainskij_nacionalnyj_arkhetyp

References

1. Mychailova Irina Gennadiivna. Znachenije vzaimodejstvija idealov I archetypov v konstruirovaniі novykh hudozhestvennykh stilej v perechodnyje epochi sociokulturnoj evolutcii. Spetsialnost 24.00.01 – teoria i istorija kulture. Avtorerferat dissertacii na sojskanije uchjenoj učenoj stepeni doktora filosofskih nauk. – Sankt-Peterburg, 2005.

2. Menshulin V. Novi prigodi archetypiv: spadschina Karla Junga v interpretacijax ukrainckih dicertantiv-filosofiv // Aktualni problemi duhovnosti. Zbirka naukovih prac. — Krivij Righ, 2005. – S.111-128.

3. Proscik I. V. Archetype i simvol: problemi viznachennja ta bzaemodii // Aktualni problemi slovanskoj filologii. – 2011. – Vipus XXIV. – Chastina 2. – S.368-377.

4. S.Krimskiy. Archetype // Filofsikij ensiclopedichnij slovník / NAN Ukraini, In-t filosofii imeni G. S. Skovorodi; [redkol.: V. I. Shikarnuk (golova) ta in.]. – Kiiv: Abris, 2002. – VI, 742 s. – S.39.

5. Medvedeva N. V. Teoria archetypiv K. G. Junga ta doclidshenna tvorchoho sprijnjatta / N. V. Medvedeva // Symbolican archetypes in culture and social relations: material softhe IV international scientific conference on March 5-6, 2014. – Prague: Vedeckovy davatelske centrum «SociosferacZ». – С. 21-30. [Electronnij resurs]; reshim dostupju: // <http://lib.iitta.gov.ua/7567/1/K-03.05.14-Medvedeva%20N.V.%D0%AE%D0%BD%D0%B3.pdf>

6. Olena Donchenko. Archetyp – spilne u nashomu zhitti (rozpiznavannja arhetipiv yak sclyah do unikalnosti) // Psihologhija osobivosti. 2011. № 1 (2). – S.170-181.

7. Natalja Lisyk. Ponyattja archetypu v narodnij kulturi // Duh i litera. - № 7-8. – S.262-276. [Electronnij resurs]; reshim dostupju: // http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/5540/Lisyuk_ponyattja_arkhetypu.pdf?sequence=1&isAllowed=1

8. Kovtun N. M. Archetype yak istoriko-filosofskij fenomen // Visnik Shitomirskogho dershavnogho universitetu imeni Ivana Franka, 2007. - № 32. – Vid-vo SHDU im. I. Franka – S.8-12.

9. Kovtun N. M. Strukturno-funkcionalnij analiz arche-typu kulturnogho heroja / Natalia Kovtun. — Shitomir: Vidavets Evenok O. O., 2018. — 182 s.

10. Pularia T. Suchasne osmislennja ponyattja «archetipe» u kulturfilosofskomu diskursi // Filosofija. Kultura. Shittja; 2016 / 43. – S.158-166.

11. Agheeva V. O. Archetipe ta jogo vitlunachennja vid K. G. Junga – psihoanalika do lingvokognitivnoji suchasnosti / V. O. Agheeva // Suchasni doslidshennja z inozemnoji filologii. - 2013. - Vip. 11. - S. 18-26.

12. Nidzel'ska Y. M. Bazovi osoblivosty v doslidjennji archetypiv I symvoliv cherez prizmu suchasnogho movoznavstva ta kulturologii / Y. M. Nidzel'ska // Vcheni zapiski Tavrijskogo natsionalnogo universitetu imeni V. I. Vernadskogo. Serija: Filologia. Sotcial'ny kommunikacii. - 2018. - T. 29(68), № 1. - S. 25-29.

13. Diduch M. L. Cathegorizacija ponyattja ethnichnogo archetypu ta problema jogo vidmezhuвання vid ethnichnogo stereotypu / M. L. Diduch // Visnyck Natsionalnoji akademiji Derzhavnoji prykordonnoji sluzhby Ukrainy. - 2011. - Vip. 4. - Rezhym dostupju: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2011_4_32

14. Gotc L. S. Archetype i archetypnyj obraz: problemy terminologii u doslidjennjach kulture // Visnyck Natsionalnoji akademiji kerivnykh kadriv kulture I mystectv № 4'2017 - S.52-57.

15. Beljechova L. I. Archetype, archetypnyj smysl, archetypnyj obraz u lingvokognitivnomu vysvitleni (na materialih virshovanykh tekstiv amerykans'koji pojezii) / L. I. Beljechova // Naukovij visnyck Drohobyc'kogo derzhavnogoptdagogichnogo universitetu imeni Ivana Franka. Ser.: Filologichni nauki (movoznavstvo). - 2015. - № 3. - S. 6-16.

16. Zakrevsky V. E. Artetype doskonaloji ljudyny jak fenomen suspil'noji svidomosti: Avtoref. diss... kand. filosof. nauk: 09.00.03 / V. E. Zakrevsky; Pivdennoukr. derzh. ped. un-t im. K. D. Ushynskogo. — O., 2002. — 19 s.

17. Severynova M. Y. Znachennja ta rol' archetypov u ethnonatsionalnij kulturi / Severynova M. Y. // Visnyck Natsionalnoji akademiji kerivnykh kadriv kulture I mystectv, 2013. – № 2, Том 1. - S.124-128.

18. Rhebkalo V. Artetype jak kl'uchovyj element stanovlennja ta rozvytku natsional'noji svidomosti derzhavnogho sluzhbovtsya eolement / V. Rhebkalo, V. Kozakov // Publische upravlinnja: teorija ta practica. - 2013. - Spec. vip. - S. 245-251.

19. Kravchenko A. A. Archetype uchitelya: ideja, obraz, vidpovydal'nist': monographia /; A. A. Kravchenko Nac. ped. un-t M. P. Dragomanova, Min-vo osvity i nauki Ukrainy. – L'vyv Vyd-vo “Liga-Prs”, 2013. – 421 s.

20. Hilko V.G. Ekologichna kultura – novyj archetype spryjnyattja ljudynoju prirodnoho seredovyscha // Mul'tiversum. Filosofskij almanach. – K.: Centr duchovnoji kulture, 2006. - № 58.

21. Archetypica i derzhavne upravlynnja: gromads'ka asamoorganizacija, sotcial'na, modilnys't, suspil'na integracija. Tekst: zb. nauk. prac' peremozhciv i krashchyh avtoriv Tret'ogo mizhnarodnogo konkursu molodych uchenykh; 30 kvitnya 2015 r., Uzhgorod – Skalitca / za nauk. red. E. A. Aфонina, G. L. Ryabceva. – K.: Psycheja, 2015. – 84 s.

22. Semergej Natalija. Archetyp ukrains'koji naccii ta rozvytock cilisnoji osvity // Kyjivskij filosofskij studiji-2019. Materialy naukovoj konerenciji (m. Kyiv, 16-17 travnya 2019 r.): tezy dopovidej / za zag. red. prof. R. O. Dodonova. – Kyiv: Kyivskij universytet imeni Borysa Grinchenka, 2019. – 422 - s. - S.323-325.

23. Rol' archetypiv ukrains'koji mental'nosti. Material z sajtu Ukrainy 'koji medychnoji stomatologichnoji akademiji [Electronnij resurs] / rezhym dostupju: // <https://www.umsa.edu.ua/news/rol-arhetipiv-ukrayinskoji-mentalnosti>

24. Portal Teksty.org.ua [Electronnij resurs] / rezhym dostupju: http://texty.org.ua/pg/blog/pberest/read/54522/Ukrainskij_nacionalnyj_arkhetyp

УДК 123.1

**КЛАСИЧНА РАЦІОНАЛЬНІСТЬ
ТА СОЦІАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ****CLASSICAL RATIONALITY
AND SOCIAL PHILOSOPHY****Павлова Т. С.,**

доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії, Дніпровський
національний університет імені Олеся Гончара
(Дніпро, Україна),
e-mail: pavlova_tatyana@ukr.net,
ORCID: 0000-0001-7178-3573

Кисленко А. Г.,

аналітик з фінансової діяльності,
ТОВ «Протехнолоджи»
(Дніпро, Україна),
e-mail: kislenkoa@gmail.com

Pavlova T.,

Doctor of science (in philosophy), associate
professor, professor (department of philosophy),
Oles Honchar Dnipro National University
(Dnipro, Ukraine),
e-mail: pavlova_tatyana@ukr.net,
ORCID: 0000-0001-7178-3573

Kyslenko A.,

financial analyst, LLC «Protechnology»
(Dnipro, Ukraine),
e-mail: kislenkoa@gmail.com

Тема раціональності не є новою, але є надзвичайно актуальною. На початку 21 століття змінюються ідеали і принципи філософських та наукових досліджень. Наука тепер не стільки відштовхується від емпіричних фактів, а оперує тими даними і фактами, які не доступні емпіричному досвіду, безпосередньо не спостерігаються. До таких теорій можна віднести теорії суперструн і теорію супергравітації. Теоретичні дослідження розвиваються значно швидше за практичні ті, що доступні досвіду. Таким чином формується нова раціональність в філософії і науці. Досвід тепер не розуміється широко і універсально, а більш характеризується як локальний, що має значення для якоїсь певної ситуації чи обумовленого об'єкту. Такі погляди потребують свого нового розуміння, дослідження, вони повертають нас до класичних уявлень про раціональність, точніше до того, як її слід інтерпретувати сьогодні у контексті соціального буття і знання, що постійно змінюється. Нове повернення до класичної філософської предметності: істини, добра, краси потребує свого пояснення в межах класичної раціональності. Метою роботи є дослідження раціональності на її класичному етапі розвитку, а також її вплив на соціальну філософію Нового часу. Уможгливість сучасної науки тепер виражається у тому, що Всесвіт розуміється як дещо єдине, а теоретична діяльність розуму стає основним методом пізнання. Всесвіт існує не за механічними законами Нового часу, а за більш складними і багаторівневими принципами. Але звичайно поворот сучасної науки до античних принципів у пізнанні є лише умовним. Цей перехід чи повернення більш нагадує гегелівський рух духу від суб'єктивного через об'єктивний до абсолютного, де людське знання пройшовши певні етапи свого розвитку знов повертається до себе, але збагачене новим знанням і новим досвідом.

Ключові слова: раціональність, ірраціональність, розум, метод, мислення, парадигма, достовірність.

The topic of rationality is not new, but it is still very relevant. At the beginning of the 21st century, ideals and principles of philosophical and scientific research are changing. Science is now not so much repelled by empirical facts, as it operates with data and facts that are not available to empirical experience, are not directly observable. These theories include superstring theory and supergravity theory. Theoretical studies are developing much faster than practical ones that are available to experience. Thus, a new rationality is formed in philosophy and science. Experience is no longer understood broadly and universally, but is characterized as more local, which is important for any particular situation or conditional object. Such views require their own new understanding, research, they return us to the classical ideas of rationality, more precisely, how it should be interpreted today in the

context of social being and knowledge, which is constantly changing. A new return to classical philosophical objectivity: truth, good, beauty requires its explanation within the limits of classical rationality. The aim of the work is to research rationality at its classical stage of development, as well as its influence on the social philosophy of the New Age. The speculative nature of modern science is expressed in the fact that The Universe is understood as one thing, and the theoretical activity of the mind becomes the main method of knowledge. The Universe does not exist according to the mechanical laws of the New Age, but in accordance with more complex and multilevel principles. However, it is natural that the turn of modern science to the ancient principles in knowledge is only conditional. This transition or return is more reminiscent of the Hegelian movement of the spirit from the subjective through the objective to the absolute, where human knowledge having gone through certain stages of its development returns to itself, but enriched with new knowledge and new experience.

Keywords: rationality, irrationality, mind, method, thinking, paradigm, reliability.

Філософській підхід у відповідності до якого визнається історичність розуму розвивався у Г. Гегеля та неогегельянців, в марксизмі, неокантіанстві, філософія життя, Р. Коллінгвудом та ін. Т. Кун у роботі «Структура наукових революцій» розглядав раціональність як наявність багатьох її видів, що змінюють один одного у результаті наукових революцій [8].

Раціональність можна усвідомлювати як дещо єдине, як певний властивий людині спосіб засвоєння світу, що здатний накопичувати в собі дослідницький досвід і збагачуватися ним. Якщо так розглядати раціональність, то тоді вона потрапляє до нового контексту де змінюється мова раціональності. Якщо за Т. Куном, раціональність змінюється кожен раз коли змінюється парадигма, то чи є раціональність чимось з'ясованим, постійним, сформованим? Чи може вона мати відношення до істини? Виходить так, що єдиної універсальної раціональності немає. Скоріше раціональне можна віднести до прагматичного, що характеризується діяльністю та спрямуванням до мети. Але таке віднесення не спрощує визначення раціональності, оскільки не всяка прагматика, що ефективна і вивірена, в результаті виявляється раціональною і не всяка поведінка, що відповідає меті є раціональною.

Якщо говорити про раціональність сьогодні, то ми знов повертаємося до кантівського та гегелівського розуміння раціональності як відповідності цінностям. Але як же розуміти такий розворот сьогодні? Можливо просто не слід шукати якихось критеріїв раціональності поза культурно-історичним контекстом того періоду про раціональність якого йде мова, оскільки абсолютизація раціональності це те ж саме, що абсолютизація раціональності природи людини. Чи завжди раціональність усвідомлюється як раціональність, а ірраціональність як ірраціональність, чи не підмінюються вони одне одним навмисне? Раціональність може бути в середині заданої системи, структури, нормативності, всередині чогось прийнятого хоча і умовно за правило, тому важливо звернутися до філософської спадщини розуміння раціональності у відповідності до історичних, культурних, соціальних умов.

В. Стьопін виділяє три типи раціональності: класична, некласична та постнекласична. На його думку, критерієм, за яким можна розділяти ці типи раціональності є тип системної організації

ЗМІСТ

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Бондаренко О. А. Разделы Речи Посполитой и их влияние на решение Польского вопроса в Российской империи в конце XVIII – начале XIX века (Розділи Речі Посполитої та їх вплив на рішення Польського питання в Російській імперії наприкінці XVIII - початку XIX століття)	7
Герасименко В. А. Новгород–Сіверське вікаріатство Чернігівської Єпархії у другій половині XIX століття	12
Джагунова О. І., Кривошея І. І. Науково-дослідна діяльність викладачів та студентів Уманського державного педагогічного інституту у 1950-1960-х роках	17
Колесник В. Ф., Чеберяко О. В. Становлення та інституційно-правовий статус державного бюджету УСРР в умовах договірних відносин з РСФРР та конституційного оформлення СРСР	24
Крот В. О. І. П. Котляревський як діяч української культури у творчій спадщині Михайла Грушевського	30
Мамедова Рена. Надир Шах: поиск нового идеократического ресурса для конструируемой Империи (Надер Шах пошук нового ідеоократичні ресурсу для конструйовуємої Імперії)	34
Матвієнко Д. М. Краєзнавчі студії П. М. Добровольського	40
Репета І. В. Музеї Івано-Франківської області, утворені на основі музеєфікації історико-культурної спадщини	45
Сабат П. В. Історія зображення смерті у Візантійській іконографії на прикладі ікони “Розп’яття Господа Ісуса Христа”	50
Солдатенко В. Ф. Про Сталінізм, колектократію та конкордизм (за сторінками останнього роману В. Винниченка)	55
Сорока Ю., Щерблюк С. Насильницьке переселення Польського населення з території УРСР. 1944-1946 рр.	61
Стецюк В. Б., Палилюк О. М., Гуменюк І. М. Досвід земських органів самоврядування в соціальній сфері та благодійна діяльність в Російській імперії кінець XIX – початок XX ст.	67
Федоришин І. Я. Діяльність осередків «Товариства імені Михайла Качковського» на Товмачині (1920–1930-ті рр.)	71
Харламов М. І. Пільги для добровільних пожежних товариств УСРР у другій половині 1920-х років	76
Чеботаєва О. М., Бем Є. І. Аркове дозвілля в умовах процесу культурної глобалізації	78
Чернишевич О. В. Інститут Президентства в контексті конституційної реформи 2004 року: вимога часу чи шлях виходу з політичної кризи	84
Шеремета Л. О. Жінки у науці: Калерія Павлівна Ганіна – вчена-онколог (життєвий та науковий шлях)	89

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

Аветісян М. Г. Філософія художнього простору у сучасному творі мистецтва: культурно-антропологічний підхід	94
Верланов Д. С. Інтуїтивна природа віри	99
Висоцька Т. М. Відкрите православ'я як основа ідентичності Православної Церкви України	104
Гасимова Нармина Вагіф гизи. Парадигма мультикультуралізму - основна філософська концепція соціально-культурного розвитку сучасного суспільства	109
Грех В. І. Природно-кліматичні туристичні ресурси і їх важливість для міжнародного туризму	116
Гринько О. А. Щодо впливу ідеології та практики сатанізму на формування молодіжної субкультури	122
Даніл'ян В. О., Крутько І. М., Колісников А. В. Філософсько-правові аспекти інформаційного суспільства	127
Дольська О. О. Від метафізичного суб'єкта до постметафізичної суб'єктивності: історія питання в контексті метафори світу	131
Заруцька О. А. Вплив поглядів А. Рігла на формування мистецтвознавчих концепцій (історико-філософський аналіз)	137
Зацепіна Н. О. Релігійна комунікація як невід'ємна складова соціальної комунікації	142
Керстюк З. В. Ініціативи Англійської церкви у допомозі християнам Близького Сходу	148
Кобижча Н. І. Проблеми формування цифрової культури в Україні: теоретичні та практичні аспекти	152
Костенко Г. К. Постколоніальна філософська візія української літератури: деконструкція реального імперського vs пошук уявної ідеальної держави в творчості Юрія Андруховича	158
Маевская Л. Б. Влияние Ибн Таймийи на формирование мировоззрения Мухаммада Ибн Абд Аль-Ваххаба и сторонников современных экстремистских организаций. (Вплив Ібн Таймїї на формування світогляду Мухаммада Ібн Абд Аль-Ваххаба та прихильників сучасних екстремістських організацій)	163
Макарова А. О. Архетип як предмет досліджень у сучасній українській гуманітаристиці	171
Павлова Т. С., Кисленко А. Г. Класична раціональність та соціальна філософія	177
Предеина М. Ю. Образ і зображення: за мотивами «історії (ій) кіно Жан-Люка Годара»	180
Кульченко В. П., Остапенко А. О. Цінності: роль в житті людини і суспільства	185
Кульченко В. П., Радовільська О. О. Особливості методології наукового пізнання	188